

Dr hab. Elżbieta Szczot, prof. KUL
Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji
Instytut Prawa Kanonicznego
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jan Pawła II
Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin

**Recenzja rozprawy doktorskiej
Pani mgr Małgorzaty Strzeleckiej**

**„Orzekanie o winie rozkładu pożycia małżeńskiego
w procesie rozwodowym”
(Warszawa, ss. 279).**

Recenzja przygotowana na zlecenie Rady Dyscypliny Nauki Prawne Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, w związku z podjętą Uchwałą na posiedzeniu w dniu 20.06.2023 roku (pismo z dnia 24.07.2023 r.), w sprawie powierzenia funkcji recenzenta w przewodzie doktorskim Pani mgr Małgorzaty Strzeleckiej.

Kryteria oceny rozprawy doktorskiej odnoszą się do wyboru tematu, celu pracy, postawionej tezy badawczej, zastosowanych metod, struktury pracy, oceny merytorycznej, wykorzystanej literatury, języka pracy i oceny formalnej oraz wniosku końcowego.

1. Wybór tematu, cel pracy, przedstawione tezy oraz metody

Temat rozprawy doktorskiej uważam za właściwy, aktualny i społecznie ważny. Zgodnie z art. 18 Konstytucji RP „Małżeństwo jako związek mężczyzny i kobiety, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej.” Jak podkreśla Autorka „powszechnie przyjmuje się, że cytowany przepis jest elementem aksjologii konstytucyjnej, a zarazem „normą programową””. Zasada trwałości małżeństwa nie ma jednak charakteru bezwzględny i w określonych sytuacjach istnieje możliwość rozwiązania związku małżeńskiego przez rozwód. Z opublikowanych danych statystycznych za rok 2021 wynika, że w Polsce zawarto 168 tys. 324 związków małżeńskich, natomiast rozwód orzeczono w 60 tys. 687 przypadkach (GUS, *Rocznik Demograficzny. Publikacja w formacie PDF*, Warszawa 2022, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-demograficzny-2022,3,16.html>

[dostęp: 25.09.2023]). Liczba orzekanych rozwodów utrzymuje się od kilku lat na zbliżonym poziomie, z wyjątkiem roku 2020, w którym to roku, z powodu pandemii Sars-CoV-2 było mniej rozwodów. Na podstawie art. 57 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego § 1. „Orzekając rozwód sąd orzeka także, czy i który z małżonków ponosi winę rozkładu pożycia”. Orzeczenie o winie posiada dla sądu charakter obligatoryjny, chyba że nastąpi zwolnienie z tego obowiązku na zgodny wniosek stron (art. 57 § 2 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego). Wówczas następują skutki takie, jak gdyby żaden z małżonków nie ponosił winy. Jak wskazuje praktyka sądowa, w większości przypadków sądy nie orzekają o winie. Orzeczenie winy rozkładu pożycia jednego z małżonków wpływa na późniejszą sytuację prawną i finansową winnego małżonka, przy czym sądy często wykazują problem z właściwym przypisaniem winy, z powodu nie przeprowadzenia badania elementu obiektywnego winy, a także jej wymiaru subiektywnego.

Celem rozprawy – jak podkreśla Autorka – jest „możliwie wszechstronne rozważenie problematyki orzekania winy w procesie rozwodowym, tak w aspekcie rozwiązań normatywnych, jak również – przede wszystkim – praktyki sądowej w tych sprawach”. Przedstawiony cel pracy, jak również hipotezy badawcze należy uznać za właściwe, chociaż odczuwa się pewien niedosyt z powodu braku rozwinięcia opisu celu pracy i tezy we wstępie. Natomiast szczegółowe obszary badawcze Doktorantka przedstawia we wstępie formułując trzy pytania: 1) „czy pojęcie winy, do której odwołuje się ustawodawca w przepisach prawa rodzinnego, wymaga zdefiniowania ustawowego na gruncie prawa rodzinnego, czy też wystarczające jest odwołanie się do koncepcji wypracowanych na gruncie prawa cywilnego”; 2) „czy funkcjonujące od kilkudziesięciu lat w polskim Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym przepisy materialne odnoszące się do winy, którymi ustawodawca posłużył się w trzech przepisach dotyczących rozwodu (art. 56, 57 i 60 k.r.o.), wymagają zmiany i „dostosowania do czasów współczesnych”, czy też zasadne pozostaje pozostawienie tych przepisów w obecnej postaci”; 3) „czy konieczna jest modyfikacja przepisów prawa procesowego regulującego kwestie związane z postępowaniem rozwodowym, czy też bardziej zasadna jest zmiana praktyki orzekania w sprawach rozwodowych”. Hipotezy badawcze określone zostały przez Doktorantkę w części trzeciej pracy, w rozdziale VII. Na stronach 230-231 stawia 10 hipotez, które udowadnia na podstawie analizy 252 spraw sądowych, przeprowadzonych w trzech sądach okręgowych: w Białymstoku, w Olsztynie i w Gorzowie Wielkopolskim.

Pani Małgorzata Strzelecka dla zrealizowania postawionego celu zastosowała następujące metody badawcze: metodę dogmatyczną, metodę historyczno-prawną, metodę porównawczą i empiryczną, które należy znać za właściwe dla tej rozprawy. Zastosowanie metody empirycznej pozwoliło Autorce na osiągnięcie wskazanego celu rozprawy, zwłaszcza „poznania praktyki orzeczniczej, w szczególności stosowania przez sądy orzekające przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz Kodeksu postępowania cywilnego w badanych sprawach” (s. 8).

2. Struktura pracy i ocena merytoryczna

Na rozprawę składają się następujące części: Spis treści (s. 2-4), Wykaz skrótów (s. 5), Wstęp (s. 6-8), siedem rozdziałów (9-250), Zakończenie (s. 251-260), Bibliografia podzielona na: Wykaz literatury (s. 261-268), Wykaz aktów prawnych (s. 268-270), Wykaz orzecznictwa (s. 270-277), Wykaz stron Internetowych (s. 277-278) oraz Aneks (s. 279). Układ poszczególnych rozdziałów oraz ich tytuły jest następujący:

Rozdział I. (s. 9-56) *Rozwód w ujęciu historycznym i prawnoporównawczym*. Rozdział II. (s. 57-115) *Przesłanki rozwodu*. Rozdział III. (s. 116-145) *Wina w prawie rozwodowym*. Rozdział IV. (s. 146-187) *Przyczyny rozkładu pożycia małżeńskiego i ich wpływ na ustalenie winy w procesie rozwodowym*. Rozdział V. (s. 188-204) *Postępowanie dowodowe w zakresie orzekania winy*. Rozdział VI. (s. 205-228) *Orzeczenie o winie w wyroku rozwodowym*. Rozdział VII. (s. 229-250) *Orzekanie o winie rozkładu pożycia małżeńskiego w procesie rozwodowym w świetle badań własnych-aktowych*.

Struktura rozprawy jest logiczna, przejrzysta i zasadniczo nie budzi zastrzeżeń. Posiada wszystkie elementy składowe dla rozpraw doktorskich. Kompozycja poszczególnych rozdziałów jest następstwem ich logicznego wynikania, a treść bardzo dobrze osadzona w tematyce monografii.

Wstęp do rozprawy (s. 6-8) zawiera wszystkie wymagane elementy dla tego rodzaju prac, chociaż daje się zauważyć nie w pełni zadowalające uzasadnienie do wyboru obranego tematu. Jakie powody skłoniły Doktorantkę do podjęcia problemu winy w procesie rozwodowym? Czy zostało to spowodowane brakami w literaturze przedmiotu, czy też decydowały o tym względy praktyczne?

Pani M. Strzelecka rozprawę podzieliła na siedem rozdziałów w trzech częściach. Należy zauważyć, że podziału na trzy części nie ma wykazanego w spisie treści, jedynie taką zapowiedź odczytujemy we wstępie do pracy. Pierwsza część, składa się z pierwszego rozdziału, który ma charakter rysu historycznego i prezentuje rozwój instytucji rozwodu na ziemiach polskich oraz analizę prawnoporównawczą prawa rozwodowego w wybranych państwach Europy Zachodniej, w tym: Niemiec, Wielkiej Brytanii, Francji, a także w państwach tzw. odmiennego kręgu kulturowego. Przeprowadzone badania posłużyły ocenie przyjętych w tych krajach rozwiązań normatywnych oraz stanowią kontekst do dalszych rozważań zamieszczonych w rozdziałach od drugiego do szóstego. Przyjęty układ treści w pierwszej części, pozwolił Autorce dokonać też oceny porównawczej polskiego systemu prawa rozwodowego do rozwiązań przyjętych w innych państwach. Następnie, w drugiej części rozprawy, w rozdziale drugim, Pani Strzelecka skoncentrowała się na aspekcie teoretycznym dokonując analizy szczegółowych zagadnień wskazując na przesłanki pozytywne i negatywne rozwodu w prawie polskim. Na uwagę zasługują punkty poświęcone negatywnym przesłankom: (pkt 3.1., s. 79-95) na temat dobra wspólnych małoletnich dzieci małżonków; (pkt 3.2., s. 95-100) zasady współżycia społecznego oraz (pkt 3.3., s. 100-115) wyłącznej winy małżonka

żądającego rozwodu. Mimo, iż Autorka zakłada ujęcie teoretyczne problemu, to jednak z treści wynika, że poparte jest ono bogatym doświadczeniem praktyki zawodowej. Zaprezentowane opisy nie mają charakteru sprawozdawczego, ale odnajdujemy w nich szereg uwag praktycznych. Autorka nie stroni od własnej oceny i propozycji zmian w prawie. W rozdziale trzecim omawia pojęcie winy, ze szczególnym uwzględnieniem prawa rozwodowego oraz winy wyłącznej rozkładu pożycia. Przyczyny rozkładu pożycia małżeńskiego stanowią treść rozdziału czwartego. Nieco przydługi jest wstęp do tego fragmentu pracy, gdyż nie ma wskazanego podtytułu (s. 146-152), po czym następuje punkt 1. na temat zawinionych przyczyn rozkładu pożycia małżeńskiego. Na s. 174 dokonuje podziału punktu 2. dotyczącego niezawinionych oraz mieszanych przyczyn rozkładu pożycia małżeńskiego i oznaczony podpunkt 2.1. tytułuje jako "Choroba i choroba psychiczna". W tym miejscu nieco dziwi przyjęta formuła, zwłaszcza w kontekście definiowania choroby przez światową organizację zdrowia. Czyżby zdaniem Autorki choroba psychiczna była inną, bądź gorszą kategorią choroby? Tematem rozdziału piątego jest postępowanie dowodowe w zakresie orzekania winy, w którym odnosi się do zeznań świadków, dowodu z dokumentów, opinii biegłych i innych zespołów specjalistów, dowodu z przesłuchania stron. Zamieszczona treść jest jasna, poparta aparatem źródłowym i wyczerpująco omawia podjęty problem. W rozdziale szóstym podjęty został temat orzeczenia o winie w wyroku rozwodowym. Doktorantka szeroko odnosi się zarówno do stwierdzenia winy, jak też zaniechania orzekania o niej, do postępowania apelacyjnego, a także uwzględnia sprawę kosztów postępowania rozwodowego. Ponadto, ustosunkowuje się do obowiązku alimentacyjnego między rozwiedzionymi małżonkami oraz do rozstrzygnięcia o władzy rodzicielskiej nad wspólnym małoletnim dzieckiem małżonków. Trzecią część pracy stanowi rozdział siódmy, który ma charakter badawczy, i w którym to rozdziale Autorka prezentuje wyniki swoich badań aktowych przeprowadzonych w trzech sądach okręgowych. Zaznacza (już we wstępie, s. 8), że siódmy rozdział, czyli część trzecia rozprawy jest najistotniejsza, gdyż zawiera prezentację i analizę wyników badań własnych-aktowych. Badaniami objęła 252 sprawy sądowe, które prawomocnie rozpoznane zostały w latach 2019-2022, co do których jedna ze stron wносиła o rozwód z orzeczeniem o winie. Pani Strzelecka sporzadziła odpowiedni kwestionariusz, który posłużył jako narzędzie badawcze. W przygotowanym formularzu uwzględnione zostały tematy badawcze, zwłaszcza te odnoszące się do czynności w toku procesu sądowego takie jak: dane odnośnie do stosowania instytucji mediacji, postępowania dowodowego, czy też co do treści wydanych orzeczeń. Ciekawe uzupełnienie tej części badań stanowią zamieszczone na s. 232-238 wykresy dotyczące punktu 3. na temat wyników przeprowadzonych badań ankietowych. Prezentują one płeć strony powodowej, strukturę wiekową powoda, a także pozwanego, miejsce zamieszkania stron, liczbę małoletnich dzieci, wykształcenie męża, wykształcenie żony oraz staż małżeński. Przedstawione zostały także przyczyny rozwodów z orzekaniem o winie. Ważnym wnioskiem Autorki jest stwierdzenie, że u rozwodzących się

małżonków występowała więcej niż jedna przyczyna, a najczęściej występującymi była niewierność jednego z małżonków oraz alkoholizm i przemoc (s. 239). Ciekawe są również odpowiedzi sformułowane do hipotez na s. 246-250. Z uwagi na ich doniosłość pozwolę sobie kilka z nich przytoczyć. Na przykład, Doktorantka wyprowadza następujący wniosek z hipotezy pierwszej: „Sąd w większości przypadków nie kieruje stron procesu o rozwód do mediacji”. W opisie tej hipotezy badawczej Pani Strzelecka napisała (s. 246), że: „W omawianych sprawach mediacja okazała się przy tym wysoce nieskuteczna, co może wynikać z szeregu czynników, które zostaną omówione w ostatnim rozdziale niniejszej pracy”. Pragnę tylko zauważyć, że to właśnie w tym miejscu jest ostatni rozdział. W postawionej hipotezie nr 3 stwierdza: „Sąd rozwodowy w większości przypadków nie wyznacza posiedzeń przygotowawczych wprowadzonych ustawą z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw”. Zdaniem Autorki to założenie potwierdziło się w całości i zauważa, że taka sytuacja nie miała miejsca w żadnej z analizowanych spraw sądowych. Kolejne twierdzenie potwierdzające hipotezę nr 5 brzmi następująco: „Z powodu niezmiernie rzadkiego wykorzystywania przez sąd rozwodowy instytucji służących pojednaniu małżonków (mediacji, posiedzeń przygotowawczych oraz zawieszenia postępowań w sprawach o rozwód na podstawie art. 440 k.p.c.), tylko nieznaczna liczba spraw rozwodowych kończy się umorzeniem postępowania na skutek pojednania stron”. Również wyniki badań aktowych potwierdziły przypuszczenia zawarte w hipotezie nr 9: „W zdecydowanej większości spraw rozwód orzekany jest po przeprowadzeniu jednej rozprawy” oraz nr 10: „W zdecydowanej liczbie przypadków wyrok rozwodowy nie zostaje zaskarżony”. Tę część rozprawy oceniam bardzo wysoko, przy czym odnosząc się do twierdzenia Doktorantki, że rozdział siódmy jest najistotniejszy w całej pracy, chcę tylko zaznaczyć, że nie byłby on tak istotny bez rozważań zawartych w rozdziałach wcześniejszych. W tej rozprawie stanowi dopełnienie treści zawartych w części drugiej. Wysunięte wnioski ukazują występującą rozbieżność między rozwiązaniami zawartymi w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym oraz w Kodeksie postępowania cywilnego a wykonywaną praktyką sądową. Brak spójności osłabia fundamentalne zasady prawa rodzinnego, zwłaszcza zasadę ochrony małżeństwa i rodziny oraz ochronę dobra dziecka. Wskazują one na ukierunkowanie sądów na szybkość prowadzonych spraw, a w związku z tym na ich ilość, a nie na jakość, z założeniem ochrony małżeństwa i rodziny. W Zakończeniu rozprawy przedstawione zostały właściwe wnioski oraz propozycje do bardziej efektywnej ochrony małżeństwa przez skuteczniej działającą instytucję mediacji.

Należy podkreślić, iż narracja Autorki jest jasna i logiczna. Godny podkreślenia jest fakt, że nie tylko poszczególne zagadnienia zostały opisane, ale przede wszystkim, Doktorantka rzetelnie się nad nimi pochyliła, popierając swoje rozważania odpowiednimi źródłami, bogatym orzecznictwem, publikacjami i badaniami własnymi. Znalazło to odzwierciedlenie w obszernej cytacji zamieszczonej

w przypisach dolnych. Wywody Doktorantki nie mają charakteru deskryptywnego, ale są pogłębione wnikliwymi analizami, wynikającymi z solidnego namysłu nad podejmowanymi zagadnieniami i zawierają elementy oceny z punktu widzenia ich przydatności w praktyce. Opracowanie ma charakter dojrzały i przemyślany, co wskazuje na bardzo dobrą znajomość podjętej tematyki. Tekst rozprawy doktorskiej pozwala czytelnikowi dostrzec opisany problem całościowo, przez ukazanie jego sfery teoretycznej oraz praktycznej. Szkoda jedynie, że Autorka nie wprowadziła do poszczególnych rozdziałów krótkich wstępów, a na ich końcu syntetycznych wniosków. Taka forma dałaby bardziej przejrzysty obraz poszczególnych fragmentów pracy.

3. Wykorzystana literatura, język pracy

Problematyka dysertacji i zawarte w niej treści wymagały od Autorki przeprowadzenia obszernej kwerendy źródeł i literatury, co znalazło wyraz w zamieszczonej Bibliografii na stronach 261-278. W jej strukturze znajduje się obszerny wykaz źródeł właściwie sklasyfikowanych oraz bogaty wykaz literatury zarówno polskiej, jak i zagranicznej. odnoszącej się do spraw związanych z procesem rozwodowym w Polsce oraz w zachodnioeuropejskich systemach prawnych. Wykorzystane zostało przez Autorkę dogłębne w tym zakresie orzecznictwo Sądu Najwyższego i sądów powszechnych. Literatura przedmiotu została odpowiednio dobrana i zastosowana. Przypisy zostały prawidłowo sporządzone i właściwie opisane. Język całego opracowania jest poprawny, jasny, logiczny i zrozumiały.

4. Ocena formalna

Rozprawa obejmuje obrany problem całościowo i odpowiada na postawione na początku pracy pytania w sposób zupełny. Autorka osiąga wyznaczone cele oraz formułuje własne konkluzje i oceny. Podsumowując, walor naukowy recenzowanej rozprawy oceniam bardzo wysoko.

5. Wniosek końcowy

Przedstawiona do recenzji rozprawa na temat: „Orzekanie o winie rozkładu pożycia małżeńskiego w procesie rozwodowym” jest aktualnym oraz twórczym i oryginalnym rozwiązaniem problemu naukowego, a także dowodzi umiejętności samodzielnego prowadzenia badań naukowych w zakresie nauk prawnych.

Stwierdzam, że recenzowana rozprawa spełnia wymogi określone w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r., poz. 1789), w związku z art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 574 ze zm.).

W związku z powyższym, zwracam się do Wysokiej Rady Dyscypliny Nauki Prawne Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie z wnioskiem o przyjęcie rozprawy doktorskiej i dopuszczenie Pani mgr Małgorzaty Strzeleckiej do dalszych etapów postępowania.

Elżbieta Szczęś

Lublin, 29 września 2023 r.